

Гнатенко Валерій Сергійович,*к.е.н., науковий співробітник**ДЗ “Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України”,**м. Костянтинівка, Донецька область**ORCID 0000-0003-2659-9202*

УДК 330.5:338.2

doi: 10.34213/tp.21.01.20

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розглянуто ключовий пріоритет будь-якої держави – забезпечення національної безпеки, що включає в себе забезпечення суверенітету країни, збереження територіальної цілісності, забезпечення гідної якості життя населення, перспективи подальшого соціально-економічного розвитку. Підкреслено, що у зв'язку із зростанням глобальної і регіональної нестабільності, посиленням нерівномірності світового розвитку актуалізуються проблеми забезпечення безпеки особистості, суспільства, держави, з'являються нові виклики і загрози. Визначено, що система забезпечення економічної безпеки країни ґрунтується на розумінні та реалізації концепції національних економічних інтересів на державному та міжнародному рівнях, метою якої є підтримка збалансованості економіки, захист її від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність до стабільного розвитку, та що виділення економічних національних інтересів як одних із найважливіших у структурі національних інтересів країни є основою ефективного сталого розвитку її економічної системи.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, внутрішні та зовнішні загрози, економічна стабільність, національні інтереси, стратегія забезпечення економічної безпеки.

Постановка проблеми. Необхідною умовою для успішного розвитку ринкової економіки та інтеграції України в світову спільноту, налагодження взаємозв'язків з високорозвиненими країнами і подолання економічної кризи, що існує в державі, є належний рівень забезпечення економічної безпеки. З цією метою розробляються й упроваджуються в життя відповідні програми економічного розвитку держави та окремих її регіонів, здійснюється процес реформування системи органів, покликаних забезпечувати належний рівень економічної безпеки країни з метою усунення дублювання повноважень між кількома компетентними суб'єктами в цій сфері.

Інтерес світової спільноти до проблем безпеки неухильно зростає, що пов'язано з перманентними кризовими явищами кінця ХХ – початку ХХІ ст. Динаміка світової геополітичної ситуації, міжнародне становище України і умови її внутрішнього розвитку, негативні чинники соціально-економічного розвитку країни, нові тенденції в загостренні загроз інтересам громадян, суспільства й держави актуалізують завдання розроблення дієвих заходів, спрямованих на практичне вирішення ключових проблем забезпечення економічної ефективності національної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі побудови ефективної системи забезпечення економічної безпеки як одного з головних складників національної безпеки присвячено роботи Л. Акімової [1], О. Богми [2], Г. Ёбура [3], В. Загурської-Антонюк [4], Н. Кухарської [5], Х. Мандзіновської [6], Л. Наливайко [7], О. Панченка [8] та інших дослідників. У них наведено теоретичні основи забезпечення національної безпеки, принципи державного управління національною безпекою, поняття і зміст національних інтересів. До невирішених питань, що мають важливе теоретичне і практичне значення,

© Гнатенко В. С., 2021

потрібно віднести проблему обґрунтування пріоритетних національних економічних інтересів країни і створення системи економічної безпеки, яка забезпечить їхню реалізацію.

Мета статті: проаналізувати національну безпеку, її роль у розвитку національної економіки, необхідність формування економічної стабільності.

Виклад основного матеріалу. Національна безпека поєднує в собі значну кількість сфер діяльності, що створюють основу функціонування держави і сприяють подальшому розвитку країни в цілому. Стабільний розвиток національної економіки, її ефективність і конкурентоспроможність на внутрішньому і світовому ринках тісно пов'язано з економічною безпекою країни.

Поняття “економічна безпека країни” відбиває здатність відповідних політичних, правових і економічних інститутів держави захищати інтереси своїх ключових суб'єктів у рамках національних господарських традицій і цінностей. Як показує світовий досвід, забезпечення економічної безпеки – це гарантія незалежності країни, умова стабільності й ефективної життєдіяльності суспільства, досягнення успіху. Це пояснюється тим, що економіка є однією з життєво важливих сторін діяльності суспільства, держави й особистості, отже поняття національної безпеки буде порожнім словом без оцінки життєздатності економіки, її міцності за можливих зовнішніх і внутрішніх загроз. Тому забезпечення економічної безпеки належить до числа найважливіших національних пріоритетів.

У сучасних умовах загострилася необхідність у безпеці, оскільки при її порушенні виникає низка негативних явищ не тільки для індивідуума, але і для держави. Під національною безпекою розуміється такий стан зовнішнього середовища, який дозволяє підтримувати нормальне функціонування всієї держави, зберігати його суверенітет і територіальну цілісність.

Національна безпека протягом тривалого часу мала виключно зовнішню орієнтацію – захист незалежності держави від зовнішнього втручання. Сучасні загрози національній безпеці змістилися в бік тероризму, міжкультурних конфліктів, порушення екології, спаду національної економіки.

Для забезпечення національної безпеки поряд із досягненням основних пріоритетів національної безпеки держава повинна спрямовувати свої зусилля й ресурси на такі джерела сталого розвитку:

- підвищення якості життя громадян шляхом гарантування особистої безпеки, а також високих стандартів життєзабезпечення;
- економічне зростання, яке досягається перш за все шляхом розвитку національної інноваційної системи та інвестицій у людський капітал;
- наука, технології, освіта, охорона здоров'я і культура, які розвиваються шляхом зміцнення ролі держави і вдосконалення державно-приватного партнерства;
- екологія і раціональне природокористування, підтримка яких досягається за рахунок збалансованого споживання, розвитку прогресивних технологій і доцільного відтворення природно-ресурсного потенціалу країни;
- стратегічна стабільність і рівноправне стратегічне партнерство, які зміцнюються на основі активної державної участі в розвитку багатополлярної моделі світового устрою.

У структурі національної безпеки одне з центральних місць посідає її економічний аспект. Увага до проблем економічної безпеки пояснюється

низкою причин, насамперед тим, що стан економіки має першорядне значення для національної безпеки.

Можна виділити три підходи до визначення сутності національної економічної безпеки. По-перше, визначення безпеки через “стан” економіки, інститутів влади, зовнішніх зв'язків та ін., що повинне забезпечувати гарантований захист національних інтересів. По-друге, визначення безпеки через сукупність умов і факторів (економічних, політичних і правових), що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість. По-третє, визначення безпеки через “стійкість” національної економічної системи, яка забезпечується її здатністю нейтралізувати потенційні джерела негативних зовнішніх і внутрішніх впливів та мінімізувати збиток.

Економічна безпека є багатогранним, багатоаспектним, системним явищем. Як система вона складається з великої кількості елементів, має ієрархію рівнів організації, здатна генерувати у процесі розвитку нові рівні, при цьому новий рівень впливає на попередні рівні, перебудовує їх, у результаті чого система отримує нову цілісність. Система забезпечення економічної безпеки передбачає організацію діяльності держави і суспільства для прийняття й реалізації рішень із питань національної безпеки з урахуванням концептуальних, організаційних і ресурсних аспектів формування й ефективного функціонування системи забезпечення економічної безпеки.

Основними елементами зазначеної системи є державні та недержавні інституції, які беруть участь у забезпеченні економічної безпеки відповідно до законодавства, а також нормативно-правові акти, що регламентують відносини у сфері економічної безпеки.

До державних органів, покликаних забезпечувати економічну безпеку в Україні, відносяться:

1. Президент України – здійснює загальне керівництво у сфері економічної безпеки України та координує діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади з питань її забезпечення.

2. Верховна Рада України – в межах своєї компетенції визначає основи внутрішньої та зовнішньої політики, основи національної та економічної безпеки, формує законодавчу базу в цій сфері.

3. Кабінет Міністрів України – як вищий орган виконавчої влади забезпечує економічну самостійність держави, проводить заходи щодо забезпечення національної та економічної безпеки України.

4. Рада національної безпеки і оборони України – координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері економічної безпеки, з урахуванням змін у геополітичній ситуації вносить Президенту України пропозиції щодо уточнення Стратегії національної безпеки.

5. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади.

6. Національний банк України – проводить грошово-кредитну політику у інтересах економічної безпеки України.

7. Служба безпеки України – у межах своїх повноважень забезпечує виконання передбачених Конституцією і законами України, актами Президента, Кабінету Міністрів України завдань, здійснює реалізацію концепцій, програм у сфері національної та економічної безпеки.

8. Суди загальної юрисдикції – здійснюють судочинство у справах за злочинами, які завдають шкоди економічній безпеці України.

9. Прокуратура України – здійснює нагляд за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство у сфері економічної безпеки, нагляд за дотриманням законів у кримінальних справах, які було порушено за фактом скоєння злочинів проти основ національної безпеки.

10. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування – забезпечують вирішення питань у сфері економічної безпеки, віднесених законодавством до їхньої компетенції.

11. Правоохоронні органи – ведуть боротьбу зі злочинністю та протидіють тероризму.

12. Державна прикордонна служба України.

До недержавних органів – окремі громадяни, об'єднання громадян. Громадяни України через участь у виборах, референдумах і через інші форми безпосередньої демократії, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які вони вибирають, реалізують національні інтереси, добровільно і в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо забезпечення її національної безпеки; як безпосередньо, так і через об'єднання громадян привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; законним способом захищають власні права та інтереси.

Сформовану систему інститутів забезпечення національної безпеки побудовано відповідно до вертикалі влади, що дозволяє реалізувати основні принципи ефективного управління.

Стан економічної безпеки залишається складним унаслідок дії низки викликів та загроз, зумовлених:

- нестійкістю економічного зростання та його надмірною залежністю від зовнішніх чинників;
- збереженням структурної деформації в національній економіці, неефективністю використання матеріальних ресурсів, а саме енергетичних, переважанням галузей з невеликою часткою доданої вартості, що призводить до низької конкурентоспроможності вітчизняної продукції;
- неефективністю захисту права власності, відсутністю умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в національній економіці, а зокрема розвинених фінансових та фондових ринків, несприятливим макроекономічним та політико-правовим кліматом для залучення іноземних інвестицій та розвитку внутрішнього інвестиційного процесу;
- недосконалістю податкової системи, низькою ефективністю податкового адміністрування й контролю використання бюджетних асигнувань;
- низьким рівнем конкурентності та монополізацією окремих галузей промисловості, постачання товарів та надання послуг;
- недосконалістю механізмів захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції з боку імпортової продукції, неефективністю боротьби з контрабандою;
- надмірною залежністю від імпорту енергетичних ресурсів, недиверсифікованістю джерел енергозабезпечення;
- монополізацією іноземним капіталом певних стратегічно важливих галузей національної економіки, що загрожує стабільності окремих товарних ринків;

- деградацією науково-технічного потенціалу, нерозвиненістю національної інноваційної системи, низькою інноваційною активністю суб'єктів господарювання;
- некерованим відтоком за межі держави інтелектуальних та трудових ресурсів, у т. ч. у формі трудової міграції;
- поглибленням регіональної диференціації;
- високим рівнем тіньової економіки, зумовленим, зокрема, поширенням тіньової зайнятості, розповсюдженням напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізацією економічних відносин, наявністю в країні організованих злочинних угруповань, які претендують на контроль діяльності суб'єктів господарювання.

Одним із стратегічних пріоритетів політики національної безпеки є забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки, що неможливо без здійснення структурної перебудови і підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Стратегічними завданнями у сфері економічної безпеки виділено:

- покращання інвестиційного клімату, зокрема шляхом забезпечення дієвого захисту права власності; удосконалення регуляторного і корпоративного законодавства;
- обмеження монополізму;
- розвиток фінансового та фондового ринків;
- реформування податкової системи, забезпечення спрямованості фіскальної політики держави на зменшення питомої ваги усіх складників матеріальних витрат в економіці;
- підвищення ефективності використання державних коштів; забезпечення дієвого державного контролю діяльності суб'єктів природних монополій, прозорість використання ними фінансових ресурсів, ефективність тарифної та регуляторної політики;
- напрямки заходів економічної політики держави на зміцнення фінансового стану суб'єктів господарювання, забезпечення націленості їх на збільшення рентабельності та капіталізації;
- поряд з реалізацією державної політики стимулювання експорту, насамперед високотехнологічного, необхідно забезпечити випереджальне розширення внутрішнього ринку, уникати критичної залежності національної економіки від кон'юнктури світових ринків;
- підвищення конкурентоспроможності національної економіки неможливе за нинішнього рівня інноваційної активності підприємств, для підвищення якої необхідні формування національної інноваційної системи та розширення інвестиційних можливостей для реалізації інноваційних проєктів.

Отже, економічна безпека є важливим елементом системи державного управління в забезпеченні національної безпеки в цілому. Вона посідає одне з провідних місць у системі забезпечення національної безпеки України.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Одним із головних завдань у вирішенні проблем забезпечення національної безпеки є подолання спаду виробництва і забезпечення економічної стабільності. Необхідно забезпечити переведення всієї економіки країни на нову сучасну техніко-технологічну базу. Для цього необхідно: забезпечити високі темпи економічного зростання, перш за все в наукоміст-

ких галузях і обробній промисловості; здійснити структурне зрушення на користь ресурсоощадних виробництв, оновивши систему основних фондів країни; домогтися стабілізації фінансової та грошово-кредитної системи через рух економіки до мінімуму темпів інфляції та бюджетного дефіциту.

Зміцнення економічних основ безпеки країни безпосередньо залежить від державної промислової політики. Її імператив – створення багатогалузевого високотехнологічного та конкурентоспроможного промислового комплексу. Нині новітні технології є визначальними в якості й динаміці економічного зростання. Ось чому технологічна безпека виступає домінуючим складником економічних основ безпеки держави в цілому.

Список використаних джерел

1. Акімова Л. М. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1 (19). С. 1–11.
2. Богма О. С. Аналіз рівня економічної безпеки України за основними складовими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 8, ч. 1. С. 11–14.
3. Гбур Г. В. Основні функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. 2017. № 2 (52). С. 1–9.
4. Загурська-Антонюк В. Національна безпека та публічне управління. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль : ТНТУ, 2020. Т. 66, № 5. С. 187–193.
5. Кухарська Н. О. Загрози національній економічній безпеці України на сучасному етапі. *Бізнес-інформ*. 2017. № 4. С. 8–13.
6. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки*. 2016. № 2 (53). С. 159–166.
7. Наливайко Л. Р. Система суб'єктів у сфері забезпечення національної безпеки України. *Scientific achievements of modern society* : The 2nd International scientific and practical conference, October 9–11, 2019. Liverpool, United Kingdom : Cognum Publishing House, 2019. С. 43–49.
8. Панченко О. А. Інформаційна безпека в контексті викликів і загроз національній безпеці. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2 (45). С. 57–63.

Hnatenko V. S.,

PhD in Economics, Chief Researcher of the State Institution "Scientific and Practical Medical Rehabilitation and Diagnostic Center of the Ministry of Health of Ukraine", Kostiantynivka, Donetsk region

ORCID 0000-0003-2659-9202

FORMATION OF ECONOMIC STABILITY AS A BASIS OF THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The key priority of any state is to ensure national security, which includes ensuring the country's sovereignty, preserving territorial integrity, ensuring a decent quality of the population's life and prospects for further socio-economic development. Dealing with the growth of global and regional instability, increasing of the world development inequality, the problems of ensuring the security of the individual, society, state are becoming actual and new challenges and threats appear. The system of economic security of the country is based on understanding and implementation of the concept of national economic interests at the state and international levels, aim of which is to maintain the balance of the economy, its protection from external and internal threats, prevention of damage to socio-economic system, ability to sustainable development of social policy, protection of society from environmental disasters, the growth of the national competitiveness under conditions of international economic interdependence.

The current geopolitical and international situation, the crisis of the domestic economy, the aggravation of social relations and the social polarization of society create a direct threat to the security of Ukrainian citizens.

A necessary condition for the successful development of a market economy and Ukraine's integration into the world community, forging interconnections with highly developed countries and overcoming the existing economic crisis in the country, is the appropriate level of economic security.

To this end, appropriate programs for economic development of the state and its individual regions are developing and implementing in the country, the process of the system of bodies reformation designed to ensure the appropriate level of economic security of the country takes place.

Ensuring of economic security is achieved through the development and implementation of a set of measures aimed at neutralizing threats to economic security. The functioning of a complex system of national economic security is based on the principles of legality, economic feasibility, a combination of preventive and reactive measures, continuity, differentiation, coordination and control. Therefore, ensuring of the national economic security should be based on strategy.

Keywords: national safety, economic safety, internal and external threats, economic stability, national interests, strategy of maintenance of economic safety.

References

1. Akimova, L.M. (2018). Stanovlennya systemy ekonomichnoyi bezpeky derzhavy v Ukraini: sutnist, rivni, skladnyky. *Publichne administruvannya: teoriya ta praktyka – Public administration: theory and practice*, 1 (19), 1–11 [in Ukrainian].
2. Bogma, O.S. (2016). Analiz rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy za osnovnymy skladovymy. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 8, 1, 11–14 [in Ukrainian].
3. Hbur, H.V. (2017). Osnovni funktsiyi derzhavy u sferi zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnya – Actual problems of public administration*, 2 (52), 1–9 [in Ukrainian].
4. Zahurska-Antonyuk, V. (2020). Natsionalna bezpeka ta publichne upravlinnya. *Halytskyy ekonomichnyy visnyk – Galician Economic Bulletin*, 5 (66), 187–193 [in Ukrainian].
5. Kukharska, N.O. (2017). Zahrozy natsionalniy ekonomichniy bezpetsi Ukrainy na suchasnomu etapi. *Biznes-inform – Business inform*, 4, 8–13 [in Ukrainian].
6. Mandzinovska, Kh.O. (2016). Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist, skladovi elementy ta problemy zabezpechennya. *Naukovi zapysky – Proceedings*, 2 (53), 159–166 [in Ukrainian].
7. Nalyvayko, L.R. (2019). Systema subyektiv u sferi zabezpechennya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy. *The 2nd International scientific and practical conference “Scientific achievements of modern society”*, October 9–11, 2019. Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom [in Ukrainian].
8. Panchenko, O.A. (2020) Informatsiyna bezpeka v konteksti vyklykiv i zahroz natsionalniy bezpetsi. Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya. *Public administration and local self-government*, 2 (45), 57–63 [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 16.01.2021 р.